

Inte Sven Duva

Strax före julen (19.12.2004) publicerade *Helsingin Sanomat* på nytt en recension som har gått till historien som en felbedömning av monumentala mått. Det handlade om redaktören Toini Havus precis 50 år gamla granskning av en krigsroman, som hade nått bokdiskarna i november 1954. Havu kritiserade författaren för ett snävt grodperspektiv på kriget och var förnärmad över hur denne drev med officersskåren och lottorna. Hennes avslutning var inte nådig: ”Okänd soldat är en tjock men inte stor roman.”

Några månader senare hade vinden vänt på kultursidornas parnasser. Recensionerna blev allt positivare, nya upplagor trycktes i allt snabbare takt och ett knappt år senare fick verkets filmversion premiär. I dag vet vi att Väinö Linnas roman är och förblir den största i vårt lands litteraturhistoria, vilket inte beror enbart på dess egna kvaliteter. Televisionens genombrott ledde till att den episka romanen slutgiltigt miste sin ledande roll som en berättelse för massorna. Romanens räddning för eftervärlden har därför blivit lyckade filmatiseringar, vilket som bekant gäller också Linnas livsverk.

Men det finns även andra förklaringar till att *Okänd soldat* har blivit en klassiker. Första hälften av 1950-talet innebar ett mentalt uppbrott från andra världskriget. Vintern 1951 gick Mannerheim bort, två år senare Stalin och däremellan hade Finland hunnit betala bort sitt krigsskadestånd och stå värd för de olympiska spelen. Plötsligt fanns det utrymme för en mer uppriktig och avslappnad diskussion om krigsåren.

Till Linnas framgång bidrog också att den inhemska populärkulturen i samma tider fick allt effektivare medel att förlöjliga den borgerliga högkulturen, framförallt genom massproduktion av burleska filmkomedier med starka intryck från den amerikanska slappstickhumorn och cowboyromantiken. Det är ingen slump att dialogerna i *Okänd soldat* har samma verbala rytm och udd som dessa så kallade rillumareifilmer.

I bakgrunden fanns dessutom ett starkt behov att luckra upp den officiella bilden av fortsättningskriget, som under krigsansvarighetsprocessen hade stelnat till ett krampaktigt förnekande av att Finland och Tyskland förde ett och samma krig mot Sovjetunionen. Ett ledande element i Toini Havus kritik var Linnas oförmåga att beskriva finländarnas heroism och patriotiska sinnelag. Men bakom hennes uppbragta ordvändningar skymtade en oro över att man snart även skulle börja ifrågasätta sanningshalten i Mannerheims och Rytis vittnesbörd.

Oron var befogad. Knappt tre år senare publicerade den amerikanske historikern C. Leonard Lundin undersökningen *Finland in the Second World War*, i vilken han pekade på uppenbara inkonsekvenser i duons förklaringar och därmed tvingade yrkeshistoriker att börja behandla tesen om Finlands separatkrig med större skärpa.

Okänd soldat innehåller inga allvarligt menade stormaktspolitiska synteser. Men genom sitt godmodiga gycklande med statsmaktens krigspropaganda lyckades Linna på ett träffande sätt beskriva hur frontsoldaterna insåg att det fanns flera dolda agendor i kriget. Och detta om något uppskattades av krigsveteranerna, som gärna avstod från rollen som andra världskrigets Sven Duva.